

ОГЛЯД ОСТАННІХ НАУКОВИХ ПУБЛІКАЦІЙ ЩОДО ПРОБЛЕМ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Здійснено огляд сучасного стану розробленості проблеми інформатизації цивільного судочинства в національній правовій доктрині. Зазначається, що для вітчизняного дослідника питання використання інформаційних технологій, інформатизації правосуддя у цивільних справах є досить новими. Упродовж останніх десятиліть цивілістична теорія проводила дослідження класичних конструкцій та проваджень цивільного судочинства, що відображало в певному сенсі етапи розвитку суспільних відносин. Наразі глобальні тенденції економічного розвитку обумовлюють новітні напрями наукового дослідження цивільного судочинства. Однією з таких тенденцій є повномасштабна цифровізація, впровадження інформаційних технологій у численні сфери людської діяльності.

Обґрунтовується, що технологічний розвиток цивільного судочинства сприяє спрощенню судових процедур, прискоренню процесу розгляду та вирішення спірних цивільних справ. Доводиться, що розробка концептуальних змін цивільного процесуального законодавства неможлива без провадження наукових досліджень інформатизації цивільного судочинства.

Ключові слова: електронне судочинство, електронний суд, цифровізація судочинства, інформатизація правосуддя, штучний інтелект, принципи судочинства.

Gribchenko Sergiy. Review of the latest scientific publications on the problem of informatization of civil proceedings

The article provides an overview of the current state of development of the issue of civil justice informatization in the national legal doctrine. It is noted that for a national researcher, the issues of use of information technologies and informatization of justice in civil cases are quite new. Over the past decades, civil law theory has been studying the classical constructions and proceedings of civil justice, which in a sense reflected the stages of development of social relations. Currently, global trends in economic development are determining the newest areas of scientific research in civil justice. One of these trends is full-

scale digitalization and introduction of information technologies into numerous areas of human activity.

The author substantiates that technological development of civil proceedings contributes to simplification of court procedures, acceleration of the process of consideration and resolution of disputed civil cases. It is proved that the development of conceptual changes to civil procedural legislation is impossible without conducting scientific research on the informatization of civil justice.

Key words: *electronic justice, electronic court, digitalization of justice, informatization of justice, artificial intelligence, principles of justice.*

Вступ. Для вітчизняного дослідника питання використання інформаційних технологій, інформатизації правосуддя у цивільних справах є досить новими. Упродовж останніх десятиліть цивілістична теорія проводила дослідження класичних конструкцій та проваджень цивільного судочинства, що відображало в певному сенсі етапи розвитку суспільних відносин. Сьогодні предмети вивчення цивільного процесуального права визначаються не лише важливістю оптимізації та підвищення ефективності цивільної процесуальної діяльності учасників судового процесу та суду, а й розробленням нових підходів до їх нормативної регламентації. Глобальні тенденції економічного розвитку обумовлюють новітні напрями наукового дослідження цивільного судочинства. Однією з таких тенденцій є повномасштабна цифровізація, впровадження інформаційних технологій у численні сфери людської діяльності.

Правосуддя не є винятком. Немає сумнівів у тому, що технологічний розвиток цивільного судочинства не тільки необхідний, а й об'єктивно триватиме. Впровадження цифрових технологій не є самоціллю, вони сприяють спрощенню судових процедур, прискоренню процесу розгляду та вирішення спірних цивільних справ. Уже позитивно себе зарекомендували такі цифрові технології, які забезпечили, приміром, можливість подання до суду електронних документів із використанням цифрового підпису, що значно спростило зберігання та скоротило час опрацювання інформації; участь сторін у режимі відеоконференції, що покращило доступність правосуддя та зменшило витрати учасників судового процесу; системи управління справами тощо.

Розробка концептуальних змін цивільного процесуального законодавства неможлива без проведення наукових досліджень інформатизації цивільного судочинства. Тому **метою цієї статті є**

з'ясування сучасного стану доктринального осмислення проблематики, що розглядається.

Стан розробки проблеми. До проблематики інформаційних технологій в сфері цивільної юрисдикції зверталися І. В. Андронов, І. О. Бут, А. І. Виноградова, М. О. Гетманцев, Н. Ю. Голубєва, А. Г. Гулик, І. М. Іліопол, А. Ю. Каламайко, Л. М. Ніколенко, Д. Д. Луспеник, М. В. Парасюк, Ю. Д. Притика, А. М. Міць, І. О. Русанова, Р. М. Римарчук, О. С. Ткачук, С. А. Чванкін та інші вітчизняні правознавці. Варто зупинитися на основних наукових працях вітчизняних учених-процесуалістів.

Зокрема, М. О. Гетманцев, здійснив аналіз нормативно-правових актів у сфері запровадження в Україні засобів електронної комунікації у процесі відправленні правосуддя у цивільних справах, а також аналізував поширені у наукових колах теоретичні та методологічні підходи до окресленої проблематики. Запровадження аналогічних зарубіжним механізмів електронної взаємодії суду з учасниками цивільного процесу потребує побудови комплексу технічних рішень. Найбільше труднощів у практичному запровадженні засобів електронної комунікації у цивільне судочинство викликають процедурні питання правозастосування цих нововведень у конкретних справах [1, с. 10-13].

А. Ю. Каламайко у своїй науковій праці досліджує місце електронних засобів доказування в доказовій діяльності. На підставі аналізу ознак таких засобів доказування робиться висновок про необхідність надання їм самостійного статусу як окремого засобу доказування. З урахуванням законодавчого та практичного досвіду зарубіжних країн наводяться пропозиції щодо процедури подання, дослідження та оцінки електронних засобів доказування [2, с. 127-130].

М. В. Парасюк, Р. М. Римарчук присвятили своє дослідження інформатизації цивільного судочинства як засобу підвищення ефективності послуг правосуддя. Зазначено, що електронне правосуддя має власну систему інституційних принципів. Відзначається, що висока ефективність судочинства з використанням цифрових систем досягається з допомогою низки властивостей: практично миттєвої передачі повідомлень; відсутністю необхідності особистої присутності у залі судового засідання; простотою та доступністю дистанційного звернення до суду; можливостями об'єктив-

ного контролю за дотриманням процесуальної форми та інших аспектів судочинства щодо спору про право тощо [3, с. 217, 222].

Ю. Д. Притика, аналізуючи переваги та недоліки онлайн-арбітражу як альтернативного способу вирішення спорів, доводить, що активне розповсюдження правочинів, які вчиняються за допомогою мережі Інтернет, зумовило виникнення нового виду спорів. Вирішення таких спорів вимагає не лише володіння відповідними технічними знаннями, а й швидкого винесення рішень. Необхідність уніфікації підходів до вирішення спорів, що виникають із правочинів, укладених за допомогою мережі Інтернет, обумовила появу *lex electronica* – системи норм міжнародно-правового характеру, що регулюють відносини, які виникають у зв'язку із здійсненням правочинів в електронному інформаційному середовищі [4, с. 58-61].

І. О. Русанова досліджує проблемні питання, які стосуються запровадження інструментів електронного судочинства в Україні як одного із секторів електронного урядування, що є одним з обов'язкових напрямів розвитку на шляху становлення інформаційного суспільства [5, с. 41-49].

А. М. Міць, зосереджуючи увагу на певних проблемних аспектах інформатизації цивільного судочинства, аналізує еволюцію електронних технологій у цивільному судочинстві; право на доступ до Інтернету в контексті права на справедливий суд; проблематику впровадження інформаційних технологій у цивільний процес; правове регулювання електронних доказів [6, с. 14-24].

О. С. Ткачук досліджує інформаційні технології, їх вплив на традиційні процесуальні цінності і розуміння сутнісних характеристик цивільного судочинства. Дослідник обстоює позицію, що вплив інформаційних технологій на традиційні процесуальні інститути полягає в: 1) розширенні змісту принципів цивільного судочинства (законність, гласність, відкритість та публічність, доступність, своєчасність); 2) підвищенні гарантій забезпечення практичної реалізації принципів законності (автоматичний розподіл справ між суддями, повна фіксація процесу технічними засобами), гласності та публічності (розміщення судових рішень в Єдиному державному реєстрі судових рішень, поширення інформації на офіційних сайтах судової влади), своєчасності (автоматизація документообігу, впровадження окремих елементів електронного

документообігу) та ін.; 3) прискоренні поширення інформації про органи судової влади, підвищення точності та достовірності статистичних даних [7, с. 503-524].

Н. Ю. Голубєва аналізує світові моделі впровадження електронного судочинства. На думку вченої, запровадження елементів електронного правосуддя в судочинство є загальною тенденцією розвитку та модернізації судочинства. При цьому розвиток електронного судочинства, як правило, проходить такі етапи: стають доступними тексти законів, бази даних і прецеденти, розвиваються пошукові системи; з'являється можливість отримати інформацію від суду про дату і час засідання; з'являється можливість подати в електронному вигляді документи до суду, формуються шаблони процесуальних документів, документообіг у суді також переходить в електронну форму, а справи формуються в електронному вигляді (чи дублюються в електронному та паперовому вигляді); використовується обладнання, яке дозволяє досліджувати докази, надані в електронній формі; відбувається інтеграція електронних систем; можливість судочинства у віддаленому доступі (наприклад, за допомогою відеоконференцв'язку). Якщо в країні впроваджено всі названі вище можливості (елементи, опції), то можна говорити про впровадження повноцінного електронного судочинства [8, с. 7-11].

С. А. Чванкін дисертаційне дослідження присвятив інформаційним технологіям у доказуванні в цивільному процесі. Дослідник вважає, що цифровізація судочинства дозволяє шляхом спрощення здійснення самих процесуальних дій, зміни їх форми досягти головної мети судочинства – забезпечення права на справедливий розгляд справи в розумні строки. При цьому визначаються найважливіші небезпеки впровадження інформаційних технологій у судочинство: 1) незабезпечення належної інформаційної безпеки; 2) збільшення судових справ, кляузництва, оскільки із впровадженням інформаційних технологій збільшується кількість можливостей зловживання цивільними процесуальними правами; 3) часткова втрата урочистої форми судочинства; 4) деформація самої судової діяльності [9, с. 1-7].

Л. М. Ніколенко досліджує питання електронного правосуддя як способу підвищення ефективності судового розгляду. Дослідник доходить висновку щодо позитивної динаміки розгляду судо-

вих справ, а також отримання суб'єктами поточної інформації про стан розгляду судових справ і обґрунтовує тезу про те, що важливим фактором підвищення ефективності, відкритості та прозорості правосуддя є використання у судочинстві інформаційних технологій, що сприяють спрощенню судових процедур, скороченню термінів розгляду судових справ, процесуальних строків та судових витрат [10, с. 338].

І. В. Андронов одну із своїх наукових праць присвятив проблемам забезпечення доказів у цивільній справі шляхом огляду веб-сторінки в мережі Інтернет. Правознавець доводить, що одним із засобів швидкого процесуального закріплення інформації, що знаходиться на веб-сторінці в мережі Інтернет, пропонується використовувати таку процесуальну дію, як огляд доказів за їх місцезнаходженням (ст. 140 ЦПК України), під яким розуміють безпосередній огляд складом суду веб-сторінки з розміщеною на ній інформацією з фіксуванням результатів такого огляду в протоколі про вчинення окремої процесуальної дії [11, с. 18-21].

І. О. Бут вивчає проблемні аспекти застосування інформаційних технологій у третейському розгляді. Фактично питання застосування інформаційно-телекомунікаційних технологій залишається на вирішення компетентного органу, яким утворено третейський суд, сам склад третейського суду, а також безпосередньо на сторін третейської угоди, які в певних випадках (особливо щодо процедури розгляду спору в третейському суді *ad hoc*) наділені можливістю визначати правила третейського розгляду, які б не суперечили законодавству. Аналізуючи міжнародний досвід застосування інформаційних технологій під час арбітражного розгляду, І. О. Бут обґрунтовує важливість надання арбітражам певної процедурної автономії у вирішенні питань функціонування електронного документообігу між сторонами та арбітражем [12, с. 28-31].

Висновки. Огляд основних наукових напрацювань щодо використання інформаційних технологій у цивільному судочинстві дає змогу зробити деякі висновки.

Дослідники цивільного процесуального права вже звертають увагу на потенційні можливості удосконалення цивільного судочинства шляхом застосування інформаційних технологій та інформатизації всього процесу розгляду і вирішення цивільних справ. Суспільні відносини розвиваються досить динамічно і не завжди

законодавство встигає за таким розвитком. Сьогодні очікування та потреби учасників судового процесу передусім пов'язані з необхідністю впровадження нового інструментарію, і зокрема цифрового, який зумовить оптимізацію судових витрат і процедур та підвищить ефективність судової системи.

Серед вітчизняних правознавців через об'єктивні причини часто переважає фрагментарний підхід до розглядуваної проблеми, зумовлений аналізом лише окремих аспектів використання інформаційних технологій у цивільному судочинстві. Це свідчить про відсутність комплексного наукового підходу до цієї проблематики та узагальнених висновків щодо сфери, яка розглядається. Не можна не відзначити й консервативні погляди на розвиток цивільного судочинства в цифрову добу. Відзначаючи безумовний вплив інформаційних технологій на правосуддя у цивільних справах, деякі автори проводять аналіз можливих ризиків і негативних наслідків їх використання. За підсумками звернення до сучасної доктрини цивільного процесу навряд чи можна уявити собі повну картину того, що являють собою інформаційні технології та які перспективи дає інформатизація процедур розгляду й вирішення спірних справ, яке майбутнє у цьому плані очікує цивільну юрисдикцію.

Вищевикладене зумовлює необхідність продовження розпочатих досліджень правових проблем інформатизації. Цивільне судочинство, по суті, є лише однією з багатьох сфер застосування інформаційних технологій. Важливо забезпечити одночасний цифровий розвиток усіх аспектів взаємодії держави, суспільства та особи.

1. Гетманцев М. О. Запровадження засобів електронної комунікації в цивільному судочинстві. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 3. С. 10-14. 2. Каламайко А. Ю. Місце електронних засобів доказування та окремі питання їх використання в цивільному процесі. *Право та інновації*. 2015. № 2 (10). С. 127-132. 3. Парасюк М. В., Римарчук М. В. Інформатизація цивільного судочинства як засіб підвищення ефективності послуг правосуддя. *Аналітично-порівняльне правознавство. Електронне наукове видання*. 2024. № 1. С. 217-222. 4. Притика Ю. Д. Онлайн-арбітраж у системі альтернативних способів вирішення спорів: pro et contra. *Проблеми цивільного права та процесу: тези наук.-прак. конф.* Харків: ХНУВС, 2017. 376 с. 5. Русанова І. О. Сучасні проблеми запровадження

електронного судочинства в Україні. Публічне право. 2021. № 3 (43). С. 41-49. **6.** Міць А. М. Інформатизація цивільного судочинства: проблеми реалізації. Всеукраїнський конкурс студентських наукових робіт 2018/2019. Роботи переможців зі спеціальності «Право». Харків, 2019. 35 с. **7.** Ткачук О. С. Проблеми реалізації судової влади у цивільному судочинстві. Монографія. Харків: Право, 2016. 600 с. **8.** Голубева Н. Ю. Моделі впровадження електронного судочинства у світі. *Захист прав людини у цивільному судочинстві*: матер. всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Одеса, 17 грудня 2021 р.). Одеса: Фенікс, 2021. 122 с. **9.** Чванкін С. А. Інформаційні технології у доказуванні в цивільному процесі: теоретичні та практичні аспекти: дис. докт. юрид. н. Одеса, 2021. 498 с. **10.** Ніколенко Л. М. Електронне правосуддя як спосіб підвищення ефективності судового розгляду. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Сер. Право. 2022. Вип. 71. С. 338-341. **11.** Андронов І. В. Забезпечення доказів у цивільній справі шляхом огляду веб-сторінки в мережі інтернет. *Інформаційні технології у судочинстві*: матер. всеукр. наук.-практ. конф. (Одеса, 18 квітня 2017 р.). Одеса: Фенікс, 2017. 108 с. **12.** Бут І. О. Щодо застосування інформаційних технологій у третейському розгляді. *Інформаційні технології у судочинстві*: матер. всеукр. наук.-практ. конф. (Одеса, 18 квітня 2017 р.). Одеса: Фенікс, 2017. С. 28-31.

References

1. Hetmantsev M. O. Zaprovdzhennia zasobiv elektronnoi komunikatsii v tsyvilnomu sudochynstvi. *Pidpriemnytstvo, gospodarstvo i pravo*. 2019. № 3. S. 10-14. **2.** Kalamaiko A. Yu. Mistse elektronnykh zasobiv dokazuvannia ta okremi pytannia yikh vykorystannia v tsyvilnomu protsesi. *Pravo ta innovatsii*. 2015. № 2 (10). S. 127-132. **3.** Parasiuk M. V., Rymarchuk M. V. Informatyzatsiia tsyvilnoho sudochynstva yak zasib pidvyshchennia efektyvnosti posluh pravosuddia. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo*. Elektronne naukovе vydannia. 2024. № 1. S. 217-222. **4.** Prytyka Yu. D. Onlain-arbitrazh u systemi alternatyvnykh sposobiv vyrishennia sporiv: pro et contra. *Problemy tsyvilnoho prava ta protsesu: tezy nauk. prakt. konf. Kharkiv: KhNUVS*, 2017. 376 s. **5.** Rusanova I. O. Suchasni problemy zaprovadzhennia elektronnoho sudochynstva v Ukraini. *Publichne pravo*. 2021. № 3 (43). S. 41-49. **6.** Mits A. M. Informatyzatsiia tsyvilnoho sudochynstva: problemy realizatsii. Kharkiv, 2019. 35 s. **7.** Tkachuk O. S. Problemy realizatsii sudovoї vlady u tsyvilnomu sudochynstvi. Kharkiv: Pravo, 2016. 600 s. **8.** Holubieva N. Yu. Modeli vprovadzhennia elektronnoho sudochynstva u sviti. *Zakhyst prav liudyny u tsyvilnomu sudochynstvi*: mater. vseukr. nauk.-prakt. internet-konf. (m. Odessa, 17 hrudnia 2021 r.). Odessa: Feniks, 2021. 122 s. **9.** Chvankin S. A. Informatsiini tekhnolohii u dokazuvanni v tsyvilnomu protsesi: teoretychni ta praktychni aspekty: dys. doct. yuryd. n. Odessa, 2021. 498 s. **10.** Nikolenko L. M. Elektronne pravosuddia yak sposib pidvyshchennia efektyvnosti sudovoho rozghliadu. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu*. Ser. Pravo. 2022. Vyp. 71. S. 338-341. **11.** Andronov I. V. Zabezpechennia dokaziv u tsyvilni

spravi shliakhom ohliadu veb-storinky v merezhi internet. *Informatsiini tekhnolohii u sudochynstvi: mater. vseukr. nauk.-prakt. konf.* (Odesa, 18 kvitnia 2017 r.). Odesa: Feniks, 2017. 108 s. **12.** But I. O. Shchodo zastosuvannia informatsiinykh tekhnolohii u treteiskomu rozghliadi. *Informatsiini tekhnolohii u sudochynstvi: mater. vseukr. nauk.-prakt. konf.* (Odesa, 18 kvitnia 2017 r.). Odesa: Feniks, 2017. S. 28-31. 108 s.

Gribchenko Sergiy. Review of the latest scientific publications on the problem of informatization of civil proceedings

The article provides an overview of the current state of development of the issue of civil justice informatization in the national legal doctrine. It is noted that for a national researcher, the issues of use of information technologies and informatization of justice in civil cases are quite new. Over the past decades, civil law theory has been studying the classical constructions and proceedings of civil justice, which in a sense reflected the stages of development of social relations. Currently, global trends in economic development are determining the newest areas of scientific research in civil justice. One of these trends is full-scale digitalization and introduction of information technologies into numerous areas of human activity.

The author substantiates that technological development of civil proceedings contributes to simplification of court procedures, acceleration of the process of consideration and resolution of disputed civil cases. It is proved that the development of conceptual changes to civil procedural legislation is impossible without conducting scientific research on the informatization of civil justice.

It is argued that, for objective reasons, a fragmentary approach to the issue under consideration often prevails among domestic legal scholars, and this is due to the analysis of only certain aspects of the use of information technologies in civil proceedings. This indicates the absence of a comprehensive scientific approach to this issue and generalizing conclusions regarding the area under consideration. One cannot but note the existing conservative views on the development of civil justice in the digital era. Noting the undeniable impact of information technology on civil justice, some authors analyze the possible risks and negative consequences of its use.

Key words: electronic justice, electronic court, digitalization of justice, informatization of justice, artificial intelligence, principles of justice.